

УДК {130.2:572}:177

Олександр Бобровський
«РОЗУМНІ МІСТА» ТА «РОЗУМНІ СУСПІЛЬСТВА»:
КОЛІЗІЇ СТАНОВЛЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

У статті за допомогою філософсько-антропологічного підходу викладено сучасну концепцію «розумного міста» (smart-city) як особливого соціального виміру, що вибудовується на тлі досягнень інформаційно-комунікативних технологій. Задля можливості побудови комфортного «суспільства майбутнього» наголошено на необхідності визначення спільних цілей, розумної обробки та систематизації інформації та зміни відношення до технічного об'єкта, що є втіленням інтерсуб'єктивного зв'язку людини з людиною, зв'язків між людиною та природою, людиною та технічним об'єктом у контексті побудови сучасного спільного простору. Ці зв'язки мають будуватися на принципах взаємної відповідальності, поваги до інших та бережливого ставлення до навколишнього середовища, поза яких є неможливим гармонійний розвиток сучасного людства.

Ключові слова: розумне місто, комунікація, відповідальність, технічний об'єкт, інформація, розумне суспільство, інтерсуб'єктивний зв'язок, інструментальність.

O. Bobrovskyu
«SMART CITIES» AND «SMART SOCIETIES»:
FORMATION COLLISIONS IN INFORMATIONAL AND COMMUNICATIONAL DIMENSION

The modern concept of «smart cities» as a special social dimension that is built upon the achievements of the information and communication technologies is brought up the article using the philosophical-anthropological approach. It is usually described as the «city where new infrastructure combines the effective energy solutions, transport and communication». The core elements of smart city development are economic energy consumption, transparent business conditions for, affordable and comfortable working atmosphere as well as leisure and business activities for citizens and – most importantly – focus on education, research and information-technological innovation in campuses modernly equipped universities. In spite of rather critical visions of the future where the degradation of societies and damage of nature takes place, today's technological innovations extend our research and cognitive possibilities greatly allowing us to answer eternal questions of humanity.

In order to build a comfortable «society of the future» there is need for common goals, intelligent processing and systematization of information and changes related to the technical object as the implementation of intersubjective relations between people, relations between people and nature, person and technical object in the context of building a modern common space. These relationships are built on the principles of mutual responsibility, respect for others and careful attitude to the environment, without which harmonious development of modern humanity is impossible.

Keywords: smart city, communication, responsibility, technical object, information, rational society, intersubjective relations, instrumentality.

A. Бобровский
«УМНЫЕ ГОРОДА» И «УМНЫЕ ОБЩЕСТВА»:
КОЛИЗИИ СТАНОВЛЕНИЯ В ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНІКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье с помощью философско-антропологического подхода изложена современная концепция «умного города» (smart-city) как особого социального измерения, которое развивается на фоне достижений информационно-коммуникативных технологий. Для возможности построения комфортного «общества будущего» отмечена необходимость определения общих целей, разумной обработки и систематизации информации и изменения отношения к техническому объекту, что является воплощением интерсубъективной связи человека с человеком, связей человека и природы, человека и технического объекта в контексте построения современного совместного пространства. Эти связи должны строиться на принципах взаимной ответственности, уважения к другому и бережного отношения к окружающей среде, вне которых невозможно гармоничное развитие современного человечества.

Ключевые слова: умный город, коммуникация, ответственность, технический объект, информация, разумное общество, интерсубъективная связь, инструментальность.

У сучасному західному світі, а також в Україні, все більш набуває значення відхід від застарілих стратегій функціонування міст, та, якщо йдеться про пострадянській простір, – від «генпланів» минулого століття, та рух у бік концепції «smart-city», або, розвитку «розумних міст».

Загальноєвропейській портал з розвитку міст, що координується Технічним університетом Відня, визначає «смарт-сіті» як «місто, що одночасно комбінує конкурентну привабливість та сталий розвиток»⁵, або «місто, в якому нові інфраструктурні зв'язки поєднують енергію, транспорт та комуні-

⁵ Загальноєвропейський електронний портал <http://www.smart-cities.eu>.

кацію». За думкою дослідників Школи політики, філософії та міжнародних зв'язків Халлського університету міста Йоркшир у Великій Британії, визначальними характеристиками міст сучасності є високо-складні технології, що збирають великі обсяги інформації, тим самим надаючи можливість отримувати швидкий доступ до послуг та комунікацій»⁶.

Основними елементами проектування «розумного міста» є: зважливе енергоспоживання, прозорі умови для підприємців, доступні та комфортні умови роботи, дозвілля та ділової активності для громадян та – найголовніше – спрямованість на освіту, наукові розробки та інформаційно-технологічні інновації в кампусах сучасно облаштованих університетів. Це має забезпечити сталий розвиток усієї екосистеми міста, комфортне життя для громадян та привабливість для іноземців. Втілення ідеї «розумного міста» вже надало результати навіть у таких невеликих західних містах, як Турку (Фінляндія), Любляна (Словенія), Сібіу (Румунія), Белосток (Польща) тощо [1, с. 16]. З позитивною щирістю треба вітати той факт, що і в українському уряді нещодавно заговорили про концептуальне переосмислення стратегії планування міст Львова та Києва у бік інфраструктурного розвитку з поєднанням інформаційних інновацій.

Орієнтації на переосмислення концепції розбудови сучасних міст передують кілька важливих світових чинників: по-перше, велика кількість людей рушила до міст, по-друге, відбувається швидкий розвиток індустрії комп'ютерних та інформаційних технологій, по-третє, з'являються нові енергозберігаючі матеріали та технології, по-четверте, брак ресурсів, води та поступове забруднення навколишнього середовища є головними ризиками, що впливають на екосистему країн. Розуміння та відстеження цих процесів є завданням практичного мислення, що турбує Західну Європу останні десятиріччя [3, с. 9]. З огляду на ці факти, перебудова інфраструктури сучасних міст набуває все більшого значення. Прогнози переходу до нової організації реальності та людського буття висувують сучасні філософи, соціологи та економісти різних країн.

Одним із перших підходи до вивчення майбутнього виклав Елвін Тоффлер у відомій праці «Шок від майбутнього» («Футурошок»). Тоффлер розповідає про те, як шалено прискорюється темп життя, і людина почуває себе в цьому «божевільному, шаленому світі» дедалі самотнішою. Все частіше вона опиняється у стані шоку. Тоффлер вважає, що «майбутнє не можна визначити наперед, воно не зумовлене повністю технологічним прогресом і його не можна проаналізувати». Взагалі, цікаво зауважити, що звневіра у майбутнє та песимізм, навіть депресія – чи не найхарактерні риси багатьох концепцій сучасних західних соціологів і футурологів (Ж. Еллоль, Л. Мемфорд, Дж. Байрем, Е. Мюрес, Р. Хейлбронер та ін.). Їх уявлення описують майбутнє людського суспільства як «страшний суд» та генетична або духовна деградація людства.

Якщо говорити у більш практичному значенні та аналізувати сучасні тенденції технологічного розвитку суспільства, майбутнє виглядає більш оптимістично. Наприклад, відомі в німецькому суспільстві дослідники – соціолог-футуролог Маттіас Горке та експерт з комунікацій професор Університету Ессен Петер Віпперманн, що працюють в аналітичній компанії «Trendbüro» у Гамбурзі, прогнозують, що в недалекому майбутньому «електроавтомобілі керуватимуться комп'ютерами, а у висотних будівлях вироблятимуть електроенергію або вирощуватимуть овочі». Прогнози соціологів спираються на дані міністерств і галузевих об'єднань Німеччини. За думкою іншого мислителя та футуролога, американського економіста Реймонда Курцвела, так звані «віртуальні асистенти» – мобільні та електронні пристрої – допомагатимуть людям у багатьох повсякденних справах (зокрема, зможуть робити миттєвий переклад іноземної мови), а до 2020 року, коли персональні комп'ютери досягнуть обчислювальної потужності людського мозку, в медичних цілях почнуть використовувати наномашини, що зможуть доставляти харчування до клітин людини і видаляти їх відходи.

Подібні прогнози наводять на такі думки: протягом минулих століть характерною ознакою людини було опановування природи у контексті створення «другого світу», світу цивілізаційного та технічного. Людина старанно працювала над вивченням, потім над «налаштуванням» та «вкоріненням у своєму бутті» у контексті історичного розвитку. Однак зараз, проявляються ще одна ознака людини – «опанування систем, механізмів та «святая святих» – людського мозку. Нарешті, коли людина опанувала світ потужних нанотехнологій, кібернетичних пристроїв, з'являється можливість відкрити та вивчити потаємні кутки людського мозку, над чим билися науковці та мислителі майже усіх десятиріч, що, безперечно, буде частиною побудови «розумного міста».

Завдяки тяжінню до більш цивілізаційного та автоматизованого способу життя, людина використовує усі можливості та ресурси для досягнення науково-технічних цілей та забезпечення комфортних умов житла та життєдіяльності, незважаючи на способи отримання бажаного, обсяг втручання до екологічної системи навколишнього середовища та наслідки такої діяльності. У цьому розумінні «смарт-сіті» йде далі й запрошує небайдужих громадян разом поміркувати, створити та використовувати такі механізми, що не завдають шкоди природі й використовують її енергію, тим самим, зменшуючи витрати на обслуговування виробництва. Отже, йдеться як про інтерсуб'єктивний зв'язок людини з людиною у контексті трудових відносин, так і про зв'язок між людиною та природою, що має будуватися на принципах взаємної відповідальності, бережливого ставлення до навколишнього середовища, де має

⁶ Зі статті Свена Герпіга, дослідника Школи політики, філософії та міжнародних відносин Халлського університету, м. Йоркшир, <http://www.hullpolitics.org/tag/smart-city/>.

місце прозора та плідна взаємодія між підприємництвом, освітою та наукомісткими технологіями у контексті визначених спільних цілей.

Оскільки у вирішенні подібних завдань, до яких долучаються фахівці із різних сфер, виникає ситуація, при якій індивідуально-особистісна діяльність кожного окремого індивіда стикається з аналогічними проявами інших учасників завдання, виникає питання «людського чинника» та питання «наскільки суспільство є готовим до подібних змін». Дозволимо трохи заперечити видатному американському філософу Елвіну Тоффлеру та запропонувати кілька орієнтирів або критеріїв, які можна взяти «на озброєння» у практичному контексті щодо переходу до розумного суспільства, де «людський чинник» може відігравати найвизначальну роль:

1. «Навігація» та постановка спільних цілей.

Якщо ми говоримо, що фундаментальним способом існування людини є її суспільна форма, тобто реальне буття колективності, термін «навігація», що запропонований економістом, у минулому – працівником кількох міністерств в урядах України, професором університету Торонто Олегом Гаврилишином у книзі «Капіталізм для всіх чи для обраних. Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень», підходить якнайточніше.

Справді, буття людини відображає і фіксує свідомо здійснюваний акт (момент) людської життєдіяльності, а саме, ту її межу, коли людина за допомогою своєї свідомості відокремлює себе від умов свого існування й підносить свою діяльність до рівня усвідомлення умов, цілей і засобів свого життя, стверджує власну життєдіяльність як цілісний, соціально організований, свідомо регульований процес. Йдеться про необхідність у цілях позаіндивідуальних, проголошених державою при схваленні громади. Особливо колективна форма людського буття якнайяскравіше відображається при появі зовнішньої загрози, що ми можемо спостерігати у різних геополітичних конфліктах сьогодення. Проте колективна організація зможе звестися нанівець, якщо немає зваженої та поміркованої траєкторії, або, використовуючи термін О. Гаврилишина, «навігації» – процесу керування деяким об'єктом або об'єктами (в тому числі інформаційними), які повинні мати властиві їм методи пересування в певному просторі. У навігації можна виділити дві складові:

- теоретичне обґрунтування з подальшим практичним застосуванням методів керування об'єктом;
- маршрутизація, вибір оптимального шляху проходження об'єкта в просторі.

Йдеться про розумний спосіб організації процесу пізнання та людської діяльності завдяки зв'язку матеріально-предметних, наукових та духовно-практичних елементів життя людини. Цікаво, що використана термінологія пов'язана зі світом наукомістких технологій, адже саме вибір правильних зв'язків, інтенсивної розумової праці з подальшим тестуванням та втіленням підходів для вибору найоптимальнішого шляху для досягнення цілей дає приклад можливої організації суспільства, що варто запозичити зі світу інформаційно-цифрових технологій.

2. Фільтрація та організація інформаційних потоків.

«Розумне місто», «смарт-сіті» неможливо уявити без невидимого цифрового «міста» – віртуального двійника міста матеріального. «На цей момент технології та канали зв'язку пронизують буквально все в цьому світі... Нові обчислювальні моделі починають керувати величезними масивами даних, які потім перетворюються в знання та допомагають відповідати на виклики, що стоять перед нами», – розмірковує Володимир Чернецький, директор департаменту з розвитку рішень «Smart Cities» компанії ІВМ у країнах СНД. Треба брати до уваги те, що у світі накопичений великий обсяг інформації та досвіду, що варто використовувати. Теза про те, що інформаційний світ є нашою паралельною реальністю, вже є аксіомою. Якщо спиратися на те, що людині притаманні два способи організації простору – стихійний, неусвідомлений та свідомий, соціально-організований процес, то однаково це стосується організації інформації.

Що означає «вміння систематизувати інформацію»? Як зберегти її таким чином, що наступні покоління не заблукали у хаосі картотек та паперових носіїв, а змогли б оперативної за допомогою накопиченого досвіду вирішити проблему, надати рекомендації, сформулювати гідну відповідь викликам сучасності. Людство довго та старанно шукало істини, відповіді, добувало інформацію, що зараз, мабуть, прийшов час зупинитися, ще раз оцінити те, що зроблено та накопичено, та зрозуміти, що з цим робити? Простежується той факт, що багато роботи та функцій співробітників зводяться не до накопичення інформації, а швидше до її обробки та правильного використання. Роль деяких компаній зводиться до координації роботи з управління накопиченими масивами «великих даних», які потрібно структурувати, правильно розподіляти й передавати далі. У цьому контексті, за думкою німецьких дослідників А. Мюллера та А. Кізера, накопичення та обробка інформації повинна регулюватися чотирма комунікативними процесами: інтеграцією інформаційних потоків, вираженням думок, їх подальший розвиток та контекстуалізація обох [9, с. 167].

Витлумачення зв'язку «дані – інформація – знання – мудрість» – схема, що вказує на циркуляцію інформаційних потоків, як накопичених у минулому, так і тих, що виробляються поколінням сьогоден-

ня, спрямованим на результат. У центрі – інформація: що зібрано, покладено у правильний контекст, витлумачено та стратегічно використано; інформація, яку генерує, аналізує та використовує все та ж людина, як особливий комунікативно-аналітичний центр, або, за М. Бахтіним, «точка дії та вчинку».

3. Зміна відношення до технічного об'єкта як продукту для комфортного співіснування.

Чимало праць з філософського аналізу техніки та категорії «технічного» виявляють «людиновимірність» техніки, особливо, коли йдеться про еволюційний розвиток суспільства завдяки праці та її знаряддям. Техніка постає сутнісною ознакою людини, соціуму в цілому. Однак у філософській літературі існує інший погляд на питання взаємовідносин техніки та людини, яка вказує на те, що техніка спонукає людину діяти виключно за логікою об'єктивних зв'язків предметів та явищ дійсності, отже, знімає з неї відчуття відповідальності за результати своєї діяльності. Завдяки проміжному елементу, яким є інструментальність – ще одна характеристика технічного об'єкта – дозволяє розподіляти сили та обсяги використання техніки людиною. Тобто технологія – це швидше не тільки форма практичної діяльності, яка може надати поштовх суспільству у його розвитку, або привести до несподіваних технологічних катастроф, але й вся людська практика в аспекті її інструментального змісту. Історія технології і розгортається відповідно до історії виготовлення технологічних знарядь праці. Саме виробництво останніх зумовило, з одного боку, освоєння людиною стихійних сил природи, перетворення їх у матеріальні умови людського життя, з іншого, – становлення людини як природної і соціальної істоти, формування світу культури.

У контексті теми можна стверджувати, що саме завдяки реалізації таких глобальних завдань, як у цьому випадку, колективна побудова «розумних міст» саме й визначає ту площину, через яку люди взаємодіють опосередковано, а технічний об'єкт або прилад є їх спільним знаряддям, який врівноважується та контролюється людиною.

Отже, для втілення концепції «розумного міста», потрібна їй «навігація», «інтелектуалізація», тобто настройка усіх механізмів у такий спосіб, щоб вони, зважаючи на зовнішні обставини та негаразди, надавали максимум результатів. Окрім цього, йдеться про певну «персоніфікацію» технічних та електронних об'єктів. У такий спосіб штучно створений об'єкт може стати гармонічною частиною навколишньої екосистеми. У соціокультурному вимірі це є поєднання об'єктивного та суб'єктивного аспектів людського буття, інтеграція на предметно-практичній основі загальнонаукового теоретичного, гносеологічного та практичного підходів для досягнення результатів на визначених спільних цінностях, де головним керівником та «диригентом» обов'язково виступає «розумне суспільство».

Література:

1. Smart cities. Ranking the medium sized cities [Electronic resource] // Final report, Centre of regional science, Vienna University of Technology, October 2007. URL: http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf.
2. Дмитро Шимків: «Стратегія реформ-2020» – досягнення європейських стандартів життя [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Президента України, Вересень 2014. – URL: <http://www.president.gov.ua/news/31305.html>.
3. Global Risks 2014. Ninth edition [Electronic resource] // World Economic Forum, Geneva, 2014. – 60 с. – URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf.
4. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : «Издательство АСТ», 2002. – 557 с.
5. Подорож у майбутнє або яким буде 2037 рік [Електронний ресурс] // DW – Німецька хвиля, січень 2013. – URL: <http://dw.de/p/17D52>.
6. Kurzweil R. What does the future look like? [Electronic resource] // Forum for New Ideas in Abu Dhabi, September 2012. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oe7hG1NXVdw>.
7. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень / О. Гаврилишин. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с.
8. Рометті В. «Великі дані» / В. Рометті // Світ у 2014 році : журн. – К. : вид-во «Український тиждень», 2013. – 45 с.
9. Мюллер А., Кизер А. Организационная коммуникация / А. Мюллер, А. Кизер. – М. : Гуманитарный центр, 2005. – 440 с.
10. Ленем Ричард А. Електронне слово: демократія, технологія, мистецтво / Ленем Ричард А. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 376 с.
11. Моисеев Н. Информационное общество: возможность и реальность / Н. Моисеев // Информационное общество: Сб. – М. : «Издательство АСТ», 2004. – 507 с.
12. Ренч Т. Конституція моральності / Т. Ренч. – К. : Дух і літера, 2010. – 348 с.
13. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі / В. Гьосле. – К. : Лібра, 2003. – 248 с.
14. Komninos N. Intelligent cities: towards interactive and global innovation environments [Electronic resource] // International Journal of Innovation and Regional Development, 2009. Vol. 1, No. 4. – URL: <http://www.inderscience.com/offer.php?id=22726>.

Рецензент – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії науки та культурології Центру гуманітарної освіти НАН України **Т. Д. Стародуб**